

उत्तमांग के लिए उत्तम नियम उत्तम प्रयोग का उत्तम उत्तम
उत्तम है उत्तम उत्तम उत्तम उत्तम उत्तम उत्तम उत्तम

वॉल्टर

संध्याकाळचे पाच वाजत आले होते. ऑफिसचे कागदपत्र चाकून काम
आवरत होतो, पण त्यात लक्ष लागत नव्हते. गेल्या दोन दिवसांच्या घडामोर्डीनी
मन बेचैन झाले होते. एवढ्यात फोन वाजला. उचलावा की नाही असा विचार
करत होतो, पण सवयीमुळे हात फोनकडे गेलो. “डॅडी-डॅडी, खाँसाहेबांचा पासपोर्ट
मिळाला.” दुसऱ्या फोनबरून दीपा ओरडली, “मी सांगते, ज्योती मला सांगू
दे.” दोघांच्या आवाजातील आनंद लपत नव्हता.

“अरे भांडूनका. काय झाले ते नीट सांगा बघू” मी ऑफिसच्या वातावरणाला
साजेशा आवाजात ओरडलो.

“आम्ही घरी आलो व आपल्या आन्सरिंग मशीनवर वॉल्टर नावाच्या
माणसाचा निरोप ऐकला. त्याला खाँसाहेबांचा पासपोर्ट मिळाला आहे. त्याने
रात्री दहाच्या पुढे फोन करायला सांगितलेला आहे.” मुलींची मला निरोप सांगायची
स्पर्धा चालू होती. खात्री करायला परत एकदा त्यांच्याकडून निरोप वदवून घेतला.
त्यांचा आनंद साहजिक होता, पण माझ्या मनातील विचारांचे वादळ त्यांना
समजण्यासारखे नव्हते - हा वॉल्टर कोण? त्याला पासपोर्ट कसा आणि कुठे
सापडला? आमच्या घरचा फोन नंबर त्याला कसा मिळाला? रात्री दहाच्या पुढे
बोलावायचा हेतू काय? टी.व्ही किंवा सिनेमात असल्या गोष्टी असतात, पण
प्रत्यक्षात अनुभवायचा हा पहिलाच प्रसंग. हे अगदी सरळ प्रकरण आहे व आता
फक्त वॉल्टरकडून पासपोर्ट आणायचा हे मान्य करायला मन धजत नव्हते. पण
विश्वास न ठेवणेही कठीण होते. खाँसाहेबांचे कॅनडातील पुढील चार दिवसांचे
सतारीचे कार्यक्रम त्या पासपोर्टवर अवलंबून होते.

अमेरिकेचा दौरा करताना खाँसाहेबांचा आमच्याकडे बराच मुक्काम असे.
पुष्कळ वर्षाचा घरोबा असल्याने ते आमच्याकडे साहजिकच येत. प्रसिद्ध कलाकार
आपल्याकडे राहतात ह्याचे आम्हालाही भूषण वाटे. ह्या वेळी तबल्याच्या साथीला
निशिकांत होता. गुरुवार, शुक्रवार, शनिवार आणि रविवार असे चार दिवस ओळीने
कॅनडात सतारीचे कार्यक्रम ठरले होते. बुधवारी दुपारी त्या दोघांना न्यू यॉर्कच्या

विमानतळावर टर्मिनलच्या समोर सोडून मी ऑफिसमध्ये आलो होतो. खाँसाहेबांना प्रवासाचा सराव होता, त्यामुळे काळजी नव्हती. पण त्या दिवशीचा मुहूर्त चांगला नसावा. सतार म्हणजे त्यांच्या शरीराचा जणू एक भागच. तिची ते जीवापाड काळजी घेत. सतारीची पेटी नीट बंद करताना एक क्षणभर हातातील पासपोर्ट व तिकिटांच्या बैंगेकडे दुर्लक्ष झाले व ती गायब झाली. काऊंटरवरची तरुणी व निशिकांत अगदी शेजारी उभे होते, त्यांच्याही नकळत चोरी झाली. धावाधाव व शोधाशोध करूनही काही उपयोग झाला नाही. खाँसाहेबांच्या पोटात धस्स झाले. समोर चार कार्यक्रम दिसत होते. कार्यक्रम रद्द करायचे म्हणजे श्रोत्यांचा अपमान व विश्वासघात केल्यासारखे असते. श्रोत्यांशिवाय कलेला मान्यता मिळत नाही व कलाकाराला पूर्णता मिळत नाही असा त्यांचा सिद्धांत होता.

गुरुवारचा कार्यक्रम तर अशक्य होता, तो बुधवारी विमानतळावरून घरी आल्यावर रद्द केला. गुरुवारी सकाळी खाँसाहेब पासपोर्ट व तिकिटाची व्यवस्था करायला न्यू यॉर्कला गेले होते. आता पुढे काय करायचे? ह्यातून काय उपाय काढायचा? पासपोर्ट, व्हिसा, विमानाचे तिकिट वगैरे मिळायला किती वेळ लागेल? असे अनेक प्रश्न डोक्याला भेडसावत होते, तेव्हाच ज्योतीचा फोन आला आणि नवीनच पेच उत्पन्न झाला

परत फोन वाजला. खाँसाहेबांची निराशा फोनवरही कळत होती. “कॉन्सलेटच्या लोकांनी बरीच मदत केली पण हे दोन दिवसांत होणारे काम नाही. एक आठवडा तरी लागेल” बसस्टॉपवरून त्यांनी मला सान्या दिवसाचा वृत्तांत सांगितला. “आता पुढील सर्व कार्यक्रम रद्द करावे लागणार” ते हताश होऊन म्हणाले. घरी आलेल्या फोनबद्दल सांगावे की नाही त्याचा विचार करत होतो - शेवटी राहावेना. त्यांच्या आवाजात लगेच फरक पडला. काळजीचे आनंदात रूपांतर झाले. पण त्यांच्या आनंदात मी सहभागी होऊ शकलो नाही.

संध्याकाळी जेवण करून आता काय करायचे ह्याची चर्चा करत होतो. खाँसाहेब ह्या बाबतीत Eternal Optimist तर मी अगदी त्यांच्या उलट. आज रात्री आपले काम नक्की होणार म्हणून दुसऱ्या दिवशी सकाळचे टोरांटोचे रिझर्वेशन केले. त्यांच्या आग्रहास्तव सात वाजता वॉल्टरचा फोननंबर फिरवला. आन्सरिंग मशीनचा अवाज आला, त्यावर आमच्या घरी फोन करण्याविषयी निरोप ठेवला. आमच्या मित्रमंडळीना हा सर्व किस्सा कळला होता. त्यांचे चौकशींसाठी सारखे फोन येत होते, पण घरात वातावरण अगदी तंग होते. पुढचा कार्यक्रम कसा आखायचा? कोणाची मदत घ्यायची? पोलिसात नोंद करायची का? ह्यावर विचार चालले होते.

रात्री साडे आठला फोन वाजला. पलीकडून एका बाईचा आवाज होता. तिने वॉल्टरची बायको म्हणून ओळख दिली. तिने दहाच्या पुढे वॉल्टर येईल तेव्हा फोन करावा असे सांगितले. संभाषण अगदी सध्य आणि निष्कपट वाटले. तिचा साडेनऊला परत फोन आला. “वॉल्टरकडे सर्व कागदपत्रे आहेत, पण तो आज बाराच्या पुढे घरी येईल.” प्रसंगाचे गूढ अधिक वाढू लागले. जरी आम्ही तिघांनी पुरुषी आव आणला तरी भीती लपत नव्हती. फोनची शांत चित्ताने वाट पाहाणे म्हणजे कठीण परीक्षाच होती. अखेर दहा वाजता आम्ही तिला फोन केला. “इथे वाट बघण्याएवजी आम्ही तेथे आलो तर सर्वांचाच वेळ वाचेल. दीड-दोन तासाचे तरी अंतर असावे” ती कबूल झाली. निघताना सौ.ने ताकीद दिली की एक वाजेपर्यंत फोन नाही आला तर ती पोलिसांना कळवील. आम्ही तिघे पुरुष एकत्र असताना काळजीचे कारण नाही असे तिला पटवून देणे निष्कळ होते.

अंतर बरेच होते. पत्ता एका ट्रेलर पार्कमधील होता. अमावास्येसारखा अंधार होता. योग्य घराच्या दारावर थाप मारून मी चार पावले मागे सरलो. दरवाज्याच्या फटीतून आवाज आला “वॉल्टर अजून आलेला नाही, तुम्ही बाहेरच थांबा.” आम्ही तात्काळ कबूल झालो व रस्त्यावर येरझारा घालू लागलो. निर्मनुष्य, अनोळखी आणि अंधाच्या रात्री खादा पोलिस आम्हालाच हटकील अशी भीती वाटत होती. आमच्या वृत्तांतावर कोणाचाच विश्वास बसला नसता.

साडेबाराला एक लहानशी ट्रक वॉल्टरच्या ट्रेलरकडे वळली. ती थांबेपर्यंत आम्ही लांब उभे होतो. वॉल्टरने आम्हाला जवळ बोलावले, त्याच्या आवाजातला प्रेमळपणा लगेच जाणवला. आम्हालाही तात्पुरते हायसे वाटले. शेजारच्या सीटवरचे एक बचकभर कागद खाँसाहेबांच्या स्वाधीन केले. “माफ करा हं, जरा घाणेरडे आहेत. आपण आत या आणि बघा सर्व व्यवस्थित आहेत का?” आत वॉल्टरच्या पत्नीने कॉफी व बिस्किटे मांडून ठेवली होती. आम्हा अनोळखी माणसांसाठी केलेले हे आदरातिथ्य बघून आश्वर्याचा धक्काच बसला.

वॉल्टर एक दूरीस्ट बस ड्रायव्हर होता. न्यू यॉर्कमध्ये लोकांना एंपायर स्टेट बिल्डिंगवर सोडून त्याने एका आडरस्त्यावर बस उभी केली. त्यातील कचरा गोळा करून एका मोठ्या कचन्याच्या डब्यामध्ये टाकत असताना त्याला काही फोटो, डायरी इत्यादी वस्तू आढळल्या. त्या सहज त्याने उचलल्या. त्यात पासपोर्ट, विमानाचे तिकिट, काही पत्ते, पत्त्याची डायरी होती. ह्या गोष्टी परत टाकून देणे त्याला इष्ट वाटेना. त्याने एका पोलिसाला थांबवून हे सर्व दाखवले. पोलिसाने ते भारतीय कॉन्सुलेटकडे पाठवायचा सल्ला दिला. पण वॉल्टरला ते पटले नाही. तिकिटावर परतीची तारीख आठ दिवसांनंतरची होती. खाँसाहेबांच्यावर केवढे

प्रचंड संकट आले असेल ह्याची त्याला कल्पना आली. “माझ्या देशात येणारा माणूस माझा पाहुणा आहे. त्याला अमेरिकेची आठवण ह्या वाईट अनुभवाच्या स्वरूपाने राहील. त्याला आपण मदत केली पाहिजे” अशी त्याची भावना झाल्याचे त्याने सांगितले. आम्ही अगदी अवाक् होतो. खाँसाहेबांचे डोळे भरून आले होते. वॉल्टरने परत कागद चाळले. त्यात पोस्टात टाकायचे एक पत्र होते, त्यावर आमचा परतीचा पत्ता होता. त्यावरून त्याने खाँसाहेबांच्या डायरीतून आमचा फोननंबर काढला.

वॉल्टरची पत्नी आम्हाला विस्किटांचा आग्रह करत होती. एवढ्या मोठ्या उपकारानंतर अधिक आदरातिथ्य स्वीकारणे जड जात होते. खाँसाहेबांनी कागद चाळले, खराब झाले असले तरी ते शाबूत होते. काही राहिले असल्यास वाल्टर दुसऱ्या दिवशी तेथे जायला तयार होता. काय हा मनाचा मोठेपणा!

बरोबर आणलेली स्कॉचची एक बाटली व खाँसाहेबांची सतारीची एक कॅसेट त्याला भेट म्हणून देऊ केली. “तुम्हालाच बाटलीचा जास्त उपयोग होईल. मी पीत नाही” तो म्हणाला. आम्हाला ओशाळल्यासारखे झाले. “एका विष्यात कलाकाराची भेट झाली व त्यांना माझी थोडी मदत झाली ह्यातच मला आनंद आहे. तुमची कॅसेट मात्र मी ठेवतो. संगीताच्या रूपाने तुमची जन्मभर आठवण राहील.” वॉल्टरचा निरोप घेताना खाँसाहेबांचा गळा भरून आला होता. त्यांनी हस्तांदोलन केले. शब्दांनी आभार मानणे अशक्य होते.

रस्त्यात थांबून सौ.च्या समाधानासाठी फोन केला. खाँसाहेबांचे एक तत्त्व आहे. “लोकांकडून चांगली अपेक्षा केली की अनुभव चांगलेच येतात.” त्याचे प्रात्यक्षिक आज अनुभवले होते. दुसऱ्या दिवशी (शुक्रवारी) सकाळच्या विमानाने खाँसाहेब कॅनडाला रवाना झाले. त्यांचे तिन्ही कार्यक्रम अधिकच यशस्वी झाले. वॉल्टर पाठीराखा होता.

– सु धीर जां वे कर
(‘अम्मा – अमेरिका माता’ या कथासंग हातून)